

30. januar, 2023

Uddannelses- og forskningsudvalget
Folketinget

6½ % af folkeskolens elever henvises til specialtilbud! - Hvad skyldes det? Hvad kan der gøres?

Momentum oplyser den 26. januar, at nu sker der udskillelse af 6½% af eleverne i folkeskolen. Er det godt for alle disse elever? Og hvad med de øvrige elever i folkeskolen?

Jeg lavede i 2020 en analyse af folkeskolen over de sidste 40 år og konstaterede, at der gennem hele perioden var uændret 15 – 20 %, der ikke fik et tilstrækkeligt udbytte af undervisningen. Jeg angav en række mulige årsager hertil¹.

I det følgende vil jeg meget kort i oversigtsform angive en række hovedårsager til, hvorfor det er så svært at ændre på disse forhold med angivelse af vigtige konklusioner (dette er uddybet i vedlagte artikel).

Et formål med min henvendelse er ikke mindst at bibringe viden, der kan sikre en forståelse for, hvorfor der ikke findes hurtige og enkle løsninger. Inklusionsloven fra 2012 og debatten om denne viser dette tydeligt. Uigennemtænkte ændringer i folkeskolen rammer altid de svageste 15-20 % af eleverne hårdest. Jeg henviser bl.a. til folkeskolereformen fra 2013 - og nu tales der på en diffus måde om at *sætte de 1200 skoler fri*.

Problemområder

6½ % af folkeskolens elever er udskilte – er det godt?

Det er det højeste niveau af udskillelse af elever nogensinde, og det fortsætter måske! Hvad skyldes denne udvikling? Ansvarret må fordeles mellem forskellige niveauer og instanser – samfund, stat, kommune, skoler, PPR, forældre og pressen. Alle disse parter har også et ansvar for at finde løsninger, der ændrer denne udvikling.

Vi ved, at udskilte elever generelt får et ringere skoleudbytte, og at de klarer sig dårligere i det efterfølgende voksenliv med ringere trivsel. Det stiller krav om, at ingen børn bliver udskilte, medmindre det kan fagligt konstateres, at det er absolut nødvendigt.

Kommunerne løser denne opgave forskelligt, idet de 6½ % dækker over en variation mellem de 98 kommuner fra 12,2 % til 2,1% (Tal fra 2021/22 – Undervisningsministeriet).

Diagnoser – er 1 ud af 16 børn ”syge”?

Momentum beskriver, at nu har 6,1 % af børnene fra 5-15 år en psykiatrisk diagnose. Det er en stigning på 42 % fra 2011 til 2022! Intet tyder på, at denne udvikling er ved at stagnere.

WHO's definition af diagnoser indebærer, at der altid er tale om et øjebliksbillede med stor

¹ Nielsen, Bjarne, *Hvorfor er det så svært at udvikle "Skolen for alle"? Mangler vi viden? Spilder vi ressourcer? Hvad med PPR?* Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift. Nr. 1. 2020.

usikkerhed i forhold til reliabilitet og validitet. Men i den generelle omtale omsættes diagnosen lynhurtigt til en livslang psykisk sygdom af psykiatere, forældre, forældreorganisationer og bredt i skoleverdenen. Når barnets omverden er fastlåst på denne måde, giver det anledning til selvopfyldende profetier, der i høj grad medvirker til, at barnet selv opfatter sig som ”syg og anderledes”. Manglende alderssvarende krav fra forældre og skole hæmmer bl.a. barnets sociale udvikling, jfr. bl.a. at et større antal børn med diagnose i længere tid slet ikke kommer i skole. Vi kan ikke være bekendt at medvirke til, at én ud af 16 børn udnævnes til at være psykisk syge med de negative konsekvenser, vi ved det har.

Folkeskolens lærere – 20 – 30 % uden læreruddannelse!

Mere end 20 % af folkeskolens lærere har ikke læreruddannelse. I min egen kommune – Frederikssund er tallet 30 %!

Hvad betyder det for folkeskolens muligheder for at tilrettelægge en skole, der kan tilrettelægge et skolemiljø og en undervisning, der i størst mulig udstrækning kan tilgodese de behov, som de fleste elever har for at få et godt skoleudbytte?

Udvikling i folkeskolen – uden fagligt belæg – manglende vedholdenhed

De sidste 50 år har været præget af mange ændringer i skolelovgivningen og mange pædagogiske udviklingsforsøg.

Ændringer i skolelovgivningen besluttet sjældent på baggrund af viden – og uden tilstrækkelig dialog med skoleverdenen. Derfor lykkes det sjældent at lave politiske beslutninger, der sikrer, at læreren i klasseværelset føler sig rustet til at foretage de ønskede hensigtsmæssige ændringer i undervisningen. Derfor når de politiske beslutninger i Folketing og kommunalbestyrelse ikke at gøre gavn for de 15 – 20 % af eleverne, der har det sværest.

De sidste 50 år har også været præget af mange gode forsøg på at gennemføre hensigtsmæssige udviklingstiltag gennem udviklingsarbejder. Desværre har udviklingen også været præget af manglende vedholdenhed, der kan sikre, at udviklingstiltagene bliver indarbejdet i daglig praksis, før de er blevet erstattet af nye tiltag – ofte i sammenhæng med nye kommunale beslutninger og nye chefers optagethed af nye udviklingsinitiativer. Der mangler langsigtet stringens i indarbejdelsen af nye arbejds- og samarbejdsformer. Resultatet bliver let udviklingstræthed og frustrationer hos lærerne – samt manglende betydning for de elever, der gerne skulle profitere af det.

Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR) – har vi det?

PPR er tænkt som en tværfaglig rådgivningsinstans for skoler og dagtilbud, hvor hovedparten af de ansatte psykologer og konsulenter har rod i folkeskolen eller dagtilbud – suppleret af et mindre antal psykologer med klinisk uddannelse og erfaring. I dag er mange PPR'er hverken tværfaglige eller har pædagogiske psykologer eller kliniske psykologer. I stedet er PPR bemandet med mere end 1200 psykologer, der hverken har rod i eller kendskab til skolen, og kun de færreste har klinisk uddannelse eller erfaring. Mange PPR'er har heller ikke ansat konsulenter med lærerbaggrund ved PPR på fx læse- eller adfærdsområdet.

Hertil kommer, at mange nye unge psykologer kun vælger at blive ansat på PPR, indtil de har gennemført autorisationsuddannelsen, og derefter går de videre til mere klinisk orienterede stillinger. Denne store udskiftning i PPRs psykologgruppe umuliggør, at PPR kan blive nyttig for skolerne og lærerne i forhold til at udvikle hensigtsmæssige læringsmiljøer for flest mulige elever. Skolen må klare sig selv, og PPRs psykologer beskæftiger sig i vid udstrækning primært med

udredning og beskrivelse af elever i forhold til eventuel udskillelse fra den almene undervisning. PPRs psykologer er dermed med til fagligt at legitimere den store udskillelse på 6½%.

Mangler vi viden fra forskningen til at lave en god skole?

Vi har al den nødvendige viden til at lave en god skole. Alligevel forsyner forskningen os med den ene undersøgelse og rapport efter den anden, der bekræfter, hvad vi ved i forvejen.

Katrinebjergskolen i Aarhus viser i praksis, hvordan man indretter undervisningen i forhold til børn med autisme. Det er ikke med en specifik autismepædagogik, men de viser i praksis, hvordan man laver en god skole for alle 15 – 20 % af de elever, der har det sværest. Alle disse elever har i praksis de samme behov i form af at føle sig tryk i skolesituationen med høj grad af forudsigelighed og overskuelighed og tætte relationer til de voksne og kammerater – og med alderssvarende krav på de fleste faglige områder.

Men forskningen forsømmer at give os nogle svar på, hvorfor den relevante forskningsviden ikke anvendes i praksis i kommuner og på skoler. Når dette ikke sker, er der stor risiko for, at de tilgængelige ressourcer ikke udnyttes hensigtsmæssigt, og det er igen de 15 – 20 % af eleverne, der betaler prisen for dette.

Herudover skylder forskningen os nogle svar på, hvordan det kan være, at så mange elever har langt skolefravær.

Betingelser for mere inklusion

I ovenstående gennemgang ligger implicit vigtige arbejdsområder til at sikre udvikling mod mere inklusion for alle de børn, hvor det er muligt. I det følgende skal kort beskrives helt centrale forhold i arbejdet med at sikre dette.

De 15 – 20 % må sætte dagsorden for skolens undervisning

Større grad af inklusion kræver, at skolen og undervisningen indrettes i forhold til behovene for de elever, der har det sværest, som det er vist og beskrevet i arbejdet fra Katrinebjergskolen i de såkaldte NEST-klasser. De svageste elever kan ikke klare store krav til fleksibilitet og ansvar for egen læring. De har behov for trygge rammer med få skift, overskuelighed og forudsigelighed. Forskning viser, at selvom de 80 % af eleverne godt kan gives mere frie rammer, så profiterer de også af struktur og overskuelighed.

Vi har også megen viden om, at *co-teaching* er en særdeles effektiv undervisningsform, hvor der kan indrettes den fornødne hensyntagen til alle elever i klassen. Her planlægges, gennemføres og evalueres undervisningen af to lærere, hvoraf den ene har specialpædagogisk kompetence.

Lærernes faglige kompetencer er afgørende

Der må sikres en tilstrækkelig kvalificeret læreruddannelse, der kan give lærerfaget tilstrækkelig prestige til at tiltrække et stort antal ansøgere, jfr. bl.a. Finland hvor dette er tilfældet med den 5-årige universitetsuddannelse med stort fokus på sammenhængen mellem teori og praksis.

Speciallærere har i Finland et års ekstra uddannelse.

Kravene til undervisning i Skolen for Alle må omfatte en sikring af, at stort set alle lærere har gennemført læreruddannelse. Undervisningen i folkeskolen kræver et tæt og kvalificeret teamsamarbejde, og det er umuligt at gennemføre, hvis mange lærere ikke har uddannelse.

Det er også nødvendigt at sikre fornøden og kontinuerlig efteruddannelse af samtlige lærere i såvel enkeltfag som fx i forhold til det krævende arbejde og samarbejde ved *co-teaching*.

Læreren i den enkelte klasse skal støttes

Skolen råder over faglige ressourcepersoner på fx læse- og adfærdsområdet, der sammen med PPR har til opgave at understøtte den enkelte lærer og lærerteam i udvikling af undervisningen og dens udfordringer.

Skolen må udvikle et resourcecenter, hvor der sikres kvalificeret hjælp til alle lærere fra disse fagpersoner – ikke mindst til at få etableret forebyggende tiltag, så færrest mulige vanskeligheder opstår. Det kræver stor skolemæssig faglig indsigt fra disse ressourcepersoner og evne til at opbygge et tillidsforhold til lærerne. Succeskriteriet i indsatsen fra ressourcepersoner må altid være, hvorvidt den enkelte lærer føler sig bedre rustet til i praksis at gennemføre hensigtsmæssige ændringer af undervisningen, når han/hun er alene i undervisningen i klasseværelser. Løbende praksisnær rådgivning må forventes af alle faglige ressourcepersoner, inkl. PPR's psykologer.

Pædagogisk Psykologisk Rådgivning – må baseres på viden og erfaring fra skole og dagtilbud

PPR har mulighed for at udgøre et kvalificeret tværfagligt støttesystem for skolers og dagtilbuds arbejde med at udvikle hensigtsmæssige faglige udviklings- og læringsmiljøer, så færrest mulige børn ekskluderes. Det kræver, at PPR består af faglige konsulenter med pædagog- og læreruddannelse og med praksis- og undervisningserfaring fra arbejdet. Samtidig kræves, at det store flertal af psykologerne er læreruddannede med undervisningserfaring og med stort kendskab til skolen som organisation og system. Det giver mulighed for at opprioritere det forebyggende arbejde. Hertil kommer, at de resterende psykologer får en klinisk uddannelse, der giver mulighed for, at der i skole og dagtilbud kan arbejdes med de fleste af de kendte diagnoseområder i en fortsat samlet skolekontekst.

Samlet muliggør det, at PPR råder over de fleste relevante faglige kompetencer i forhold til de mange problemer og vanskeligheder, som opstår i dagtilbud og skoler.

For at opnå, at PPR kan komme til at gøre mere nytte i dagtilbud og skoler og dermed hindre den store udskillelse af elever, må der ses på PPRs faglige bemanning, etableres psykologuddannelse for lærere og pædagoger samt sikres klinisk efteruddannelse til et antal psykologer. Sidstnævnte kan være med til at sikre, at PPR får en høj grad af faglig prestige, som kan modstå den snævre psykiatriske synsvinkel, der i alt for høj grad præger virkeligheden i dag – og som har medført den uhørt høje udskillelse af børn til 6½%.

Styring af skolen – skal skolen ”sættes fri”

Der synes for tiden at være politisk fokus på at løse alvorlige problemer i skolen ved ”at sætte skolen fri” med betoning af at give mere ansvar og tillid til lærere og pædagoger for at kunne løse opgaverne mere kvalificeret. Tillid er godt og vigtigt, men skal det blive nyttigt for de 15-20% af børnene, der har det sværest, skal der mere til, som det fremgår af det beskrevne. Lærere og pædagoger har brug for hjælp fra stat, kommune, daginstitution, skole, forskningen, forældre, pressen og offentligheden generelt.

Det vil være nødvendigt med såvel faglige krav til kommuner, skoler og dagtilbud, og der må etableres sikre evalueringssystemer, der hurtigt kan sikre indgriben, hvis det ikke i tilstrækkeligt omfang giver de 15-20% et større udbytte af skolegangen i det almene skolemiljø – eller hvis for mange børn ekskluderes.

Der må også sikres, at de nødvendige grunduddannelser findes, fx psykologuddannelse til lærere og pædagoger samt sikres relevante efteruddannelser.

Økonomi

En fortsættelse af det uhyre høje udskillelsesniveau af børn er særdeles dyrt. I 2010 fandt en Deloitte-rapport, at 1/3 af folkeskolens udgifter gik til specialområdet. Da var udskillelsesprocenten kun på 5%! Når det kombineres med en viden om, at det ikke er hjælpsomt for en hel del af disse elever, giver det en højst uheldig situation for samfundet.

Katrinebjergskolen i Aarhus har vist, at der er store muligheder i at bruge økonomien med udgangspunkt i den almindelige klasse. Det giver mulighed for at igangsætte en langsigtet omstillingsproces. Kvalitet kan ikke besluttes gennemført, men der kan arbejdes langsigtet for at opnå det.

Venlig hilsen
Bjarne Nielsen

Tidl. lærer, skolepsykolog, ledende skolepsykolog, børne- og ungechef
samt tidl. formand for Pædagogiske Psykologers Forening
Kildevej 35, Skuldelev
4050 Skibby
bjnielsen@mail.tele.dk
21626260